O NIEPRAWIDŁOWÉM WYKSZTAŁCENIU NARZĄDU PŁCIOWEGO U SAMICY PAWIANA

(CYNOCEPHALUS SP.).

SKREŚLIŁ

Dr. Antoni Jaworowski.

(Z tablicą).

Osobne odbicie z XII T. Rozpraw i Sprawozdań Wydz. matem.-przyr. Akad. Umiej.

KRAKÓW,
w drukarni c. k. Uniwersytetu Jagiellońskiego
pod zarządem Ignacego Stelcla.
1884.

O nieprawidłowém wykształceniu narządu płciowego u samicy pawiana (Cynocephalus sp.).

Skreślił

Dr. Antoni Jaworowski.

(Tablica VI).

W Listopadzie 1882 r. kupiłem od jakiś czas w Krakowie przebywającéj menażeryi nieżywe dwie małpy. Właściciel menażeryi Kludsky oświadczył mi, że małpy te były w drodze handlowéj zakupione w Frankfurcie, i że jedna mniejsza nazywa się *Bunder*, druga większa *Labunder*.

Nazwa *Bunder* nie była właściwą, gdyż opis małpy *Bhunder* czyli *Rhesus* (*Macacus Rhesus*), żyjącéj w Indyjach wschodnich, gdzie ją tamtejsi mieszkańcy za bożka uważają, nie odpowiadał wcale opisowi téj małpy, którą nabyłem i jako gatunek pawiana oznaczyłem.

Pawian ten był 50 cm. długi, a 27 cm. wysoki. Ciało jego było na grzbietnéj stronie pokryte gęstémi, 2·6 cm. długiémi, ciemno-szaremi włosami, których końce, wynoszące czwartą część całego włosa, były rude, przez co mianowicie czaszce, szyi, grzbietowi, tylnym odnóżom i ogonowi nadały odmienne, rudawo szarawe zabarwienie, podczas gdy odnóża i szyja po bokach były szaro zabarwione. Na stronie brzusznéj była ta małpa biało szarawémi, również jak na grzbiecie długiémi włosami pokryta. Tu jednak były one bardzo

rzadkie, na rozmaitych miejscach odnośnie do ilości były rozmaicie rozłożone: najmniéj było ich na piersiach, najwięcéj na szyi. Małżowina usz mała, do ludzkiéj podobna, na zewnątrz i wewnątrz włosami pokryta. Twarz niebieskawo czerwona, maleńkiémi włoskami na całéj powiérzchni pokryta. Na wargach białe włoski, dwa do trzech razy dłuższe niż na twarzy. Nos płaski, o wązkiéj przegrodzie. Czoło nad oczami silnie wypukłe, oczy orzęsione rzadkiémi włoskami. Czupryna od małżowiny aż do podstawy szyi przedstawiała angielskie bokobrody. Jak twarz tak i broda, szyja, piersi i brzuch były jednostajnie zabarwione. Przednie odnóża były nieco dłuższe od tylnych, ku końcom stopniowo ciemniéj zabarwione. Kciuk tylnych kończyn silnie, przednich słabo rozwinięty. Palce i paznogcie czarne. Długość ogona równa długości całego ciała. Ogon na grzbietnéj stronie, aż do samego końca stopniowo odmiennie zabarwionémi, rudo szarawémi, przejściowo aż do ciemno brunatno szarawémi włosami pokryty.

Odciski pośladkowe jasno niebieskawe.

Kupiwszy tego pawiana spostrzegłem nieprawidłowość w rozwoju narządu płciowego. Zboczenia od prawidłowego rozwoju narządu płciowego okazują się prawie na każdéj jego części, nigdzie jednak tak w oczy nieuderzają jak na łechtaczce.

Rozwój jajników u tego pawiana *(Cynocephalus sp.)* odbył się niejednostajnie: lewy jajnik co do objętości jest prawie cztéry razy większy niż prawy, Tab. VI, fig. 1 *jp* i *jz*. Prawy jajnik jest okrągławy, wydłużony, i jest do macicy szérokiémi więzami przytwierdzony. Długość jego wynosiła 16 mm., szérokość 6 mm. Więcéj wydłużony, lecz mniéj rozwinięty jest lewy jajnik. Stósunek jego długości do szérokości jest 12:3·5, które liczby również długość jak i szérokość w milimetrach oznaczają.

U człowieka można często natrafić jajniki u zarodka lub u dojrzałego osobnika nie równéj objętości. Jeden jajnik

może być słabiéj rozwiniętym, czasem zupełnie zanikłym, czasem brakuje go zupełnie [1]). Zanikłe jajniki znajdują się według p.dań WRISBERGA [2]), MECKLA [3]), ARNAUNDA [4]), CZERMAKA [5]), ESCHRICHTA [6]), VIRCHOVA [7]), RAMSBOTHAMA [8]), CURLINGA [9]), PAULA [10]), FRIEDINGERA [11]), WILLIGHA [12]) i HALBERSTMY [13]) u obojnaków ludzkich rodzaju *hermaphroditismus lateralis muliebr.* Nasza małpa posiadała jajnik zanikły, mimo tego, że nie była obojnakiem. Zanikłe jajniki u ludzi mają inną budowę od jajników prawidłowo rozwiniętych, nie posiadają bowiem żadnych rurek jajnikowych, więc téż nie mają pęcherzyków GRAFFA. W mniéj zanikłych jajnikach spostrzeżono jednak rurki jajnikowe.

Nader ciekawe spostrzeżenie uczynili GROHE [14]) i KLEBS [15]). Spostrzegli oni dzielenie się jajnika przez prze-

---

[1]) BIRCH-HIRSCHFELD. *Lehrb. der pat. Anat*, str. 1088

[2]) WRISBERG *Comm. de singulari genitalium deformatione in puero hermaphroditum mentiente cum quibusdam observationibus de hermaphroditis. Göttingen 1796.*

[3]) MECKEL. *Handb. I*, str. 201.

[4]) ARNAUND. *Ueber Hermaphr. Uebers. I, G. St. Hilaire II*, str. 95.

[5]) CZERMAK. *Meissners Forschungen des 19 Jahrh. 1853, VI*, str. 72.

[6]) ESCHRICHT. *Müllers Archiv. 1836*, str. 139.

[7]) VIRCHOV. *Würzburger Verh. 1852, III Bd.*, str. 359. *Gesammelte Abh.*, str. 770 i 774.

[8]) RAMSBOTHAM. *Med. Gaz. Vol. 13.*, str. 184.

[9]) CURLING. *Med. Times. Jan. 1852* (*Cansl. Jahrb. 1852, IV*, str. 35).

[10]) PAUL. *Zeitschr. f. klin. Med. 1853*, str. 1.

[11]) FRIEDINGER. *Wochenblatt der Zeitschr. d. Wiener Aerzte 1855, N. 48.*

[12]) WILLIGH, *Prag. Vierteljahrschr. 1855, XII, 1.*

[13]) HALBERSTMA. *Verh. der. kön. Acad. d. Wiss. 1856, III.* (*Schmids Jahrb.*, *Bd. 100*, str. 162).

[14]) GROHE. *Ueber den Bau und das Wachsthum des menschlichen Eierstockes, und über einige krankhafte Störungen desselben.* VIRCHOW *Archiv. Bd. XXVI*, str. 271—305.

[15]) KLEBS. *Monatschr. f. Geburtshilfe* patrz BIRCH-HIRSCHFELD. *Lehrb. der pat. An.* str. 1088.

węźanie się jego na jedném miejscu. Podobną anormalność w wykształceniu się jajnika znajduję także u pawiana, a więc także u małp. Tu są w skutek przewężenia powstałe części nierówno wielkie, jedna część wydłużona była 10 mm., druga zaś okrągława tylko 6 mm. długa.

Światło jajowodów (*ostium uterinum*) *j* fig. 1 naszéj małpy, gdzie one wchodzą do macicy, jest dość wązkie. Przebieg jajowodów jest kręty, i podobnie jak u człowieka zaginają się one ku tyłowi i ku miejscu, na którém znajdują się jajniki. Szérokość jajowodów była na rozmaitych miejscach rozmaita, od 1·5 do 3·5 mm. Jajowód kończy się strzępiastym otworem, którego brzegi posiadają liczne zagłębienia, powodujące istnienie strzępków (*fimbriae s. laciniae*). U człowieka przewyższa jeden z tych strzępków inne swą długością i przytwierdza się ściśle do jajnika. Na okazie przez dłuższy czas leżącym w spirytusie naszéj małpy, nie mogłem przekonać się, żeby tylko jeden strzępek przytwierdzał się do jajnika, owszem wydawało mi się, że ich kilka z nim łączyło się. Oba jajowody kończą się rozszérzonemi lejkowatemi częściami, tak nazwanémi wylotami (*infundibulum, s. morsus diaboli*). W środku wylotu znajdywał się otwór brzuszny jajowodu (*ostium abdominale, s. ovaricum*), którego sprawą było przepuszczanie jajka z jajnika do szérszéj części jajowodu, oznaczonéj przez Henlego mianem ampułki, a ztąd do węższéj części t. j. do przesmyku jajowodu, ostatecznie przez ujście maciczne (*ostium uterinum*) do jamy macicy. U człowieka posiadają jajowody czasem oprócz głównego otworu także i poboczne, znajdujące się zwykle blisko otworu brzusznego, o własnych strzępkach. Każdy ten otworek prowadzi albo wprost do jajowodu, albo jest za pośrednictwem drugorzędne kanalika z nim połączony. U pawiana mniejszych otworków nie mogłem się dopatrzyć, co jednak nie wyklucza

prawdopodobieństwa znalezienia ich u téjże saméj małpy lub innych gatunków.

Kształt zupełnie rozwiniętéj macicy fig. 1 *u* naszéj małpy jest podobny do rozwiniętéj macicy u dziewicy. Przedstawia się ona w postaci gruszki nieco od przodu ku tyłowi spłaszczonéj, z zagłębieniem wzdłuż linii środkowéj. Dno macicy (*basis uteri s. fundus uteri*) tworzy najszérszą górną część macicy aż do przytwierdzenia do niéj jajowodów. Na éj części macicy ciągnie się zagłębienie najwyraźniéj wzdłuż linii środkowéj. Trzon macicy (*corpus uteri*) zwęża się stopniowo z przybliżeniem się do szyjki maciczuéj. Boki macicy nie są tak zaokrąglone, jak dno macicy, lecz są podobnie jak u człowieka prawie proste. Powiérzchnia tylna i przednia jest wypukła. Szyjka maciczna (*collum s. cervix uteri*) jest znacznie węższą od dolnéj części i tak okrągła, że średnice we wszystkich kierunkach są prawie równe. Więzy szérokie (*lig. lata uteri*) powstały prawdopodobnie tym samym sposobem jak u człowieka, przez zdwojenie otrzewnéj, która od przedniéj i tylnéj powiérzchni macicy ciągnie się nad jéj ściankami bocznemi aż do miednicy i łączy się ze ściennym listkiem otrzewnéj. Wiąz jajnika (*lig. ovarii proprium*) i wiąz obły (*lig. uteri rotundum*) wychodzą od trzonu macicy, oba prawie na tém samém miejscu, poniżéj otworu jajowodu i bliżéj szyjki.

Pochwa fig. 1 *p* u naszéj małpy jest nieco większa od macicy, gdyż długość jéj wynosiła 3·5 cm. zaś macicy tylko 3 cm. Jako błoniasty kanał ciągnie się ona od macicy do sromu. Średnica jéj jest podobnie jak u zdrowego człowieka w prawidłowym stanie prawie wszędzie równowielka. U naszéj małpy jednak widzimy, że po prawéj stronie rysunku ma ona znaczne wypuklenie, które niewątpliwie w skutek jakiegoś nieprawidłowego wpływu uróść musiało. Przekrój przez ścianę pochwy wykazał przyczynę rozwoju tego wypuklenia, gdyż przez dokonany otwór uchodziła wielka ilość

ropy, której obecność przemawiała za jakimś patologicznym tworem, który w miarę rozwoju swego i wzrostu wypuklał ścianę. Trudno odgadnąć przyczynę tego tworu. Dozorca menażeryi opowiadał mi, że 8—10 dni przed zgonem téj małpy była bitka pomiędzy samcami w klatce. Przyczyną téj bitki była właśnie ta małpa, samica. Ciągle rzucały się na nią samce celem spółkowania. Miał on téż spostrzedz, jak słabszy samiec wyciągał silniejszemu prącie z pochwy, a nie mogąc się do biernie zachowującéj się samicy dostać zatykał jéj pochewkę palcami i przeszkadzał w ten sposób spółkowaniu z innym. W skutek tego powstała pomiędzy samcami zacięta walka, i może byłaby się zakończyła śmiercią jednego lub drugiego, gdyby dozorca ich nie był rozpędził. Z tego opowiadania dozorcy wnioskuję, że może samiec pochwę samicy palcami zatykając mógł podczas walki za prędko wsunąć palce, i wewnętrzną ścianę pochwy paznogciami zranić, daléj, że ta rana nie mogła się w skutek ciągłych napastowań samców zagoić i stała się przyczyną śmierci małpy.

Srom samicy (*pudendum muliebre*) obejmuje tak jak u człowieka wszystkie części narządu płciowego, które są zewnątrz widzialne, wzgórek łonowy, wargi sromowe większe i mniejsze. Wzgórek łonowy jest u naszéj małpy słabo rozwinięty i przechodzi w kierunku ku dołowi i tyłowi w większe wargi sromowe fig. 2 *zws*, które tworząc dwa fałdy otaczają otwór kształtu szpary lub owalu, tak nazwaną szparę sromną (*rima pudendi*). Zewnętrzna powiérzchnia warg przechodzi bezpośrednio w sąsiednią skórę i jest bardzo maleńkiémi i rzadkiémi włosami pokryta.

Ku dołowi od tylnego spoidła pomiędzy dolną częścią warg sromowych znajduje się ciało, nazwane łechtaczką (*clitoris*) fig. 2 *cl*. Jest ona u innych małp w normalnym stanie małą i niepokaźną, u naszéj jednak małpy jest ona nieprawidłowym, nadzwyczajnie wielkim wyrostkiem, który swą

objętością spowodował widzów uznać tę małpę za obojnaka. Długość łechtaczki wynosiła 2 5 cm.

Że łechtaczka pod względem swéj anatomicznéj i histologicznéj budowy jest bardzo zbliżona do małego prącia, z tą tylko różnicą, że nie posiada cewki moczowéj wraz z jamistém ciałem, o tém możnaby było zapewne przekonać się na opisanym okazie; toby jednak pociągło za sobą zniszczenie okazu godnego przechowania [1]). Znacznie ta rozwinięta łechtaczka jest z boków spłaszczona a wzdłuż linii środkowéj ciągnie się głęboka brózdka płciowa, nie tworząc zamkniętego kanału. Dodać tu mogę, iż Galbay [2]) zrobił ciekawe spostrzeżenie, że brózdka płciowa łechtaczki może wyjątkowo być zupełnie zamkniętą tak jak u prącia mężczyzny. U człowieka wystaje na zewnątrz tylko mała część łechtaczki, żołędź (*glans clitoridis*), odznaczająca się tą samą wrażliwością jak żołądź prącia. U naszéj małpy wystaje nie tylko *glans clitoridis*, ale także i ciało łechtaczki wraz z żołędzią przedstawiając się jakby członek męski.

Szukając powodów do tak silnego wzrostu łechtaczki nieprawidłowo rozwiniętéj nasuwa nam się pytanie, zważając na jeden mniéj rozwinięty jajnik, czy téż rozwój, (a względnie zanikanie), nie pobudził zanikania (względnie rozwoju) drugiego. Jest to prawdopodobném, kwestyja ta jednak nie może obecnie być rozstrzygniętą, kiedy do wypowiedzenia stanowczego zdania przydałyby się jeszcze badania nad innémi podobnie rozwiniętémi okazami tegoż narządu płciowego.

Wargi mniejsze (*labia pudendi minora*) fig 2 *wsw* są umieszczone między wargami sromnemi większémi. Nie mamy dotychczas żadnych dotyczących podań, czy téż u małp lub innych ssących te wargi sromne podlegają licznym odmianom

---

[1]) Okaz znajduje się w zbiorach anatomicznych gabinetu zoologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

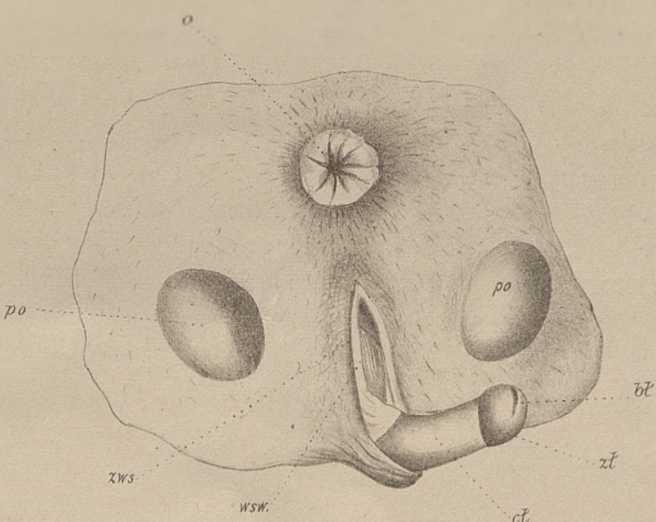
[1]) Galbay, patrz Förster, *die Missbildungen des Menschen*. Jena 1861, str. 153.

jak u człowieka lub téż nie. U człowieka bowiem zdarza się, że raz one mogą być zaledwie widoczne, podczas gdy w innych wypadkach mogą dochodzić do znacznych rozmiarów, przyczém zdarza się często, że jedna z nich po jednéj stronie jest silniéj rozwinięta aniżeli po drugiéj. Ku dołowi, pod łechtaczką łączą się mniejsze wargi sromne w kształcie łuku i tworzą napletek łechtaczki.

Otwór pochwy (*orificium vaginae*) u dziewic bywa mniéj więcéj okrągławy; dolny brzeg jego, przechodzący w tylną ściankę pochwy jest dość wklęsły, górny zaś nieco ku dołowi wypukły. Dolny wklęsły brzeg przedłuża się w kształcie zdwojonéj błony śluzowéj do otworu pochwy i tworzy błonę dziewiczą (*hymen*). Podobnie, lecz odwrotnie, jest u naszéj małpy. Otwór pochwy jest wprawdzie okrągławy jednak więcéj eliptycznie wydłużony. Górny jego brzeg w przednią przechodzący ściankę pochwy jest nieco wklęsły i niewydłuża się w wyraźnie wystające zdwojenie błony śluzowéj do otworu pochwy, nie tworzy więc błony dziewiczéj, dolny zaś brzeg jest wypukły. Dla czego błony dziewiczéj niema, a w miejscu jéj znajdują się tylko małe nieregularne wzniesienia, strzępy mirtowe (*carunculae hymenales*), domyśli się każdy, kto wie, jak przedtém była napastowana samica przez samców.

Rozmaite szczegółowe badania nad nieprawidłowo wykształconémi narządami płciowémi u małp wykazać mogłyby, w jaki sposób niektóre ich części mogą nieprawidłowo rozwijać się lub zanikać, i jaka zachodzi różnica pomiędzy niemi, a ludzkiemi. Dotyczące badania, wyjaśniłyby może dokładniéj rozwój identycznéj nieprawidłowości poszczególnych części u człowieka i małp.

Rys. z nat. Dr A. Jaworowski. Lit. M. Salba w Krakowie.

Objaśnienie rycin.

Fig. 1.

p	pochwa.
u	macica.
j	jajowód.
jz	jajnik zanikły.
t	tłuszcz.
ł	wiąz (*ligamentum*).
pm	pęcherz moczowy.

Fig. 2.

o	otwór odchodowy.
po	odciski pośladkowe.
zws	zewnętrzne wargi sromowe.
wsw	wewnętrzne wargi sromowe.
cł	ciało łechtaczki.
zł	żołądź łechtaczki.
bł	bróździka łechtaczki.